

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Факультет історії, права і публічного управління

Кафедра історії та культури України

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ**

Методичні рекомендації
для підготовки практичних занять та
організації самостійної роботи для
здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 032 Історія та археологія
за освітньо-науковою програмою «Історія та археологія»
факультету історії, права і публічного управління

Вінниця – 2021

Теоретичні та методологічні основи історії повсякденності : Методичні рекомендації для підготовки практичних занять та організації самостійної роботи з обов'язкової навчальної дисципліни, передбаченої навчальним планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 Історія та археологія за освітньо-науковою програмою «Історія та археологія» факультету історії, права і публічного управління. Вінниця : ВДПУ, 2021. 20 с.

Розробник: Коляструк О.А. д.і.н., професор.

Рецензенти:

Дровозюк С.І., доктор історичних наук, професор, ректор КЗ ВО «Вінницька академія безперервної роботи».

Легун Ю.В. доктор історичних наук, професор, директор Державного архіву Вінницької області

Методичні рекомендації розглянуті і схвалені на засіданні кафедри історії та культури України

Протокол № 5 від 14 січня 2021 року

ВСТУП

У сучасній гуманітаристиці та в історичній науці, зокрема, сфера повсякденного життя людини є предметом аналізу таких взаємопов'язаних напрямків як усна історія, культурна антропологія, історія ментальності, мікроісторія, інтелектуальна історія, персональна історія, історія родини, історична антропологія, соціокультурна історія тощо. Відтак вимагає від історика компетентності в її осмисленні як характеристики історичного процесу. Персоніфікація історичного процесу обумовлена потребою в гуманізації технізованого світу, пов'язана з пошуком втрачених коренів і цінностей, необхідністю розуміння сфери людського буття.

У центрі уваги історії повсякденності знаходиться комплексне дослідження життєвих практик поведінки, штибу життя людей різних соціальних верств, а також мотиви поведінки і психоемоційні реакції на трансформації життєвого світу. Історики повсякденності не тільки намагаються описати життя окремої особистості в контексті людської буденності, але і проаналізувати багаторівневі трансформації повсякденної поведінки соціальних груп у множинних історико-культурних, політичних, етнічних і конфесійних контекстах.

Методичні рекомендації для підготовки практичних занять та організації самостійної роботи з обов'язкової навчальної дисципліни «Теоретичні та методологічні основи історії повсякденності», передбаченої навчальним планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, орієнтовані на допомогу аспірантам, які у своїх фахових інтересах застосовуватимуть методологію та інструментарій історії повсякденності у науково-теоретичній, методологічній та дослідницькій практиці, що дозволить їм здійснювати різнобічний аналіз минулого з людино-центричних позицій, враховувати людський чинник у історичному процесі, а також глибше розуміти його чинники.

Методичні рекомендації включають а) теми і плани практичних занять згідно навчальної робочої програми зі б) списком орієнтовної літератури для їх підготовки, а також в) питання для самостійного контролю та самоперевірки і г) реферативні і творчі завдання по кожній з тем. Запропоновано також тематику для підсумкових індивідуальних робіт та вимоги до їх виконання. Здобувачам пропонується до уваги орієнтовний перелік залікових питань до курсу. Наведений список обов'язкової та додаткової літератури з навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації мають сприяти реалізації навчальної мети викладання навчальної дисципліни «Теоретичні та методологічні основи історії повсякденності» – повноцінної підготовки доктора філософії зі спеціальності «032 Історія та археологія», що володіє основами теоретичних знань,

методологією і практичними навичками прикладних та історико-теоретичних досліджень у сфері повсякденної історії.

Практичні заняття спрямовані на поглиблення лекційного курсу, на досягнення основних **завдань** дисципліни, а саме: забезпечити розкриття історичного змісту понять «повсякдення», «історія повсякденності», їх сенсу і призначення в історичному пізнанні; навчити здобувачів самостійно орієнтуватися в сучасному дискурсі повсякденності; сприяти розкриттю наукових та суспільних передумов і причин виникнення самостійного історичного напрямку вивчення повсякденного життя суспільства; ознайомленню з основними етапами становлення, розвитку провідних наукових шкіл дослідників повсякдення в світі та Україні; розкрити специфічні сфери і методи дослідження повсякденності гуманітаріями різних спеціальностей (істориків, філософів, соціологів, культурологів, етнологів тощо); окреслити коло документально-джерельної бази в історії повсякденності та ознайомити з особливостями роботи з джерелами з історії повсякденності та принципами їх аналізу та інтерпретації; проаналізувати напрацьовані сучасною гуманітаристикою методологічні засади з вивчення повсякденного життя суспільства; визначити сучасні тенденції у розвитку напрямку в Україні та світі.

Всі складові курсу: лекції, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні завдання – спрямовані на формування **компетентностей**.
Передусім, *загальних*: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність працювати в міжнародному контексті; здатність розробляти проекти та управляти ними; здатність генерувати нові ідеї (креативність) а також *фахових компетентностей*: здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання в історичній науці та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у наукових фахових виданнях з історії та суміжних галузей; здатність відрізнити специфіку підходів до розв'язання вирішення проблем у галузі історії представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки; здатність використовувати міждисциплінарні підходи для проведення комплексних компаративних досліджень і узагальнень щодо природи і сутності економічних, соціальних, культурних, етнонаціональних і державотворчих процесів, наявності спільного та відмінного у світовій історії; здатність дотримуватись етики досліджень, а також правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності; здатність демонструвати системний науковий світогляд та загальнокультурний кругозір.

У результаті вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Теоретичні та методологічні основи історії повсякденності» здобувач повинен: мати передові концептуальні та методологічні знання з історичних наук і на межі

предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з відповідного напрямку (ПРН 01); глибоко розуміти загальні принципи та методи гуманітарних наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері історії та викладацькій практиці (ПРН 02); вміти планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з історії та дотичних міждисциплінарних напрямків з використанням сучасного інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми (ПРН 05); критично аналізувати історичні джерела з різних періодів, інтерпретувати та контекстуалізувати їх в письмових звітах та результуючій роботі (ПРН 11).

При підготовці до практичних занять, а також у процесі підготовки матеріалів, необхідних для опису (презентації) предмета повсякденності, підготовки повідомлення, доповіді, індивідуального проекту, письмової роботи, мультимедійного продукту здобувачі навчаються складати ключові слова джерел і дослідницької літератури.

Структура дисципліни передбачає 20 год. лекційних, 20 год. практичних занять і поглиблену самостійну роботу (80 год.). Ці методичні рекомендації є допоміжним матеріалом для активної форми вивчення дисципліни, в них викладені вузлові питання і найбільш важливі проблеми, подаються рекомендації щодо розв'язання практичних історичних завдань, кейсів, ситуацій.

Матеріал структурований за двома змістовими розділами.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1.

Об'єктивізація повсякдення в гуманітарному знанні та історіографії

План

1. Чому повсякденне життя було поза увагою істориків, або Апологія повсякденності.
2. Повсякденність як «повітря історії».
3. Звичайне життя у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних істориків.
4. Об'єкт, предмет і завдання історії повсякдення.

Література

Головко В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряду // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2007. Вип.17. С.87-101.

Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // Укр. іст. журн. 2007. № 1. С. 174-184.

Коляструк О.А. Історія повсякденності в сучасній західній науковій традиції // Наук. зап. ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Сер.: Історія. Вінниця, 2009. Вип. 16. С. 231-237.

Коляструк О.А. Окремі міркування про історію повсякденності в сучасній українській історіографії // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2012. Вип. 19. С.146-153.

Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: проблема постановки й окресленості в сучасній гуманітаристиці // Наук. зап. ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Сер.: Історія. Вінниця, 2009. Вип. 15. С. 170-173.

Кром М.М. Повседневность как предмет исторического исследования // История повседневности : сб. науч. работ. Санкт-Петерб., 2003. Вып. 9 : Источник. Историк. История. С. 3-12.

Людтке А. Что такое история повседневности? Ее достижения и перспективы в Германии // Социальная история. Ежегодник, 1998/99. Москва, 1999.

Пушкарева Н.Л. «История повседневности» как направление исторических исследований. URL:

http://www.perspektivy.info/misl/koncept/istorija_povsednevnosti_kak_napravlenije_ist_oricheskih_issledovanij_2010-03-16.htm

Питання для самоконтролю

1. Чому звернення до повсякдення набуло актуальності в останній третині ХХ ст.?
2. Відповіді на які питання шукають історики у «повсякденних практиках»?
3. Чим відрізняється підхід до повсякденності вчених різних галузей гуманітаристики?

4. У чому подібність і відмінність їх ставлення до повсякденності.
5. У чому особливість постання історії повсякденності у пострадянських країнах?
6. Які центри дослідження повсякденності працюють в сучасній Україні?
Яких дослідників радянського повсякдення Ви знаєте в сучасній Україні?

Реферативні завдання

1. Опрацювати за словниками поняття «повсякдення» (різними мовами).
2. На основі вивчення теоретико-методологічних статей О.А.Коляструк, М.М.Крома, Н. Л. Пушкарьової покажіть, як вплинули дослідження сучасних вітчизняних авторів на розвиток тематики історії повсякденності.

Тема 2.

Французька школа «Анналів» та історія повсякденності

План

1. Предтечі об'єктивізації буденності в європейській історіографії (Й. Хейзінга, Р. Трелс та ін.).
2. Криза позитивізму і постання школи «Анналів».
3. Вироблення М. Блоком і Л. Февром нових методологічних засад історичного пізнання.
4. Ф. Бродель та його внесок у дослідження ментальностей і структур повсякдення.
5. Сучасне покоління анналістів і повсякдення.

Література

Афанасьев Ю.Н. Фернан Бродель и его видение истории (вступительная статья) // Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV-XVIII вв. Т. 1. Структуры повседневности. М., 1986. URL:

<https://scibook.net/evropyi-ameriki-istoriya/fernan-brodel-ego-videnie.html>

Блок М. Апологія історії, або Ремесло історика. Київ : Лауріус, 2018. 144 с.

Бродель Ф. История и общественные науки. Историческая длительность // Философия и методология истории / Под ред. И.С. Кона, РИО БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000 (переизд.1963). С. 115-142. URL:

<http://abuss.narod.ru/Biblio/braudel.htm>

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. : в 3-х т. / пер. з фр. Г. Філіпчук. Київ : Основи, 1997. Т.1 Структури повсякденності: можливе і неможливе. 486 с.

Гуревич А.Я. Исторический синтез и «Школа Анналов». Москва : Индрик, 1993. 327 с.

Людтке А. Что такое история повседневности? Ее достижения и перспективы в Германии // Социальная история. Ежегодник, 1998/99. Москва, 1999.

Смирнов В.П. Фернан Бродель: труды и жизнь // Французский ежегодник. – 2002. URL: <http://annuaire-fr.narod.ru/statji/Smirnov-2002.html>

Питання для самоконтролю

1. Як пояснити зацікавленість істориків-медієвістів повсякденністю в Європі?
2. Чому повсякденність перестала бути тлом «великої» історії?
3. Яка роль історії повсякденності в тотальній історії?
4. Що об'єднує історію повсякденності з мікроісторією?
5. Що таке структури повсякдення?
6. Що об'єднує історію повсякденності з історією ментальностей.

Реферативні завдання

1. Запропонуйте власні аргументи на захист або спростування концепції одного з теоретиків історії повсякденності (Ф. Броделя, А. Шюца, Г. Гарфінкеля і ін.).
2. За працею А.Я. Гуревича «Культура мовчазної більшості» складіть характеристику повсякдення пересічного селянина/ремісника/ченця тощо.
3. Складіть бібліографію середньовічного повсякдення за працями істориків Школи «Анналів»

Тема 3.

Усна історія і історія повсякденності

План

1. Усна історія як напрям людиноорієнтованої історії.
2. Усна історія як метод і методологія для історика повсякденності.
3. Основні проблеми створення та інтерпретації усноісторичних джерел
4. Усна історія і історія повсякденності: межі, перетини, взаємодії, застереження.
5. Проблема збирання і зберігання документів повсякденної історії.

Література

Грінченко Г.Г. Методичні рекомендації з аналізу нарративних інтерв'ю. Для студентів і аспірантів. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. 32 с.

Грінченко Г. (Авто)біографічне інтерв'ю в усноісторичних дослідженнях: до питання про теорію нарративного аналізу // Схід-Захід. URL: http://keui.files.wordpress.com/2010/12/05_grinchenko.pdf

Кісь О.Р. Усна історія: концептуальні засади // Наук. зап. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія. Тернопіль, 2015. Вип. 2. Ч. 3. С.212-220.

Коляструк О. А. Усна історія як напрям і метод історико-антропологічних досліджень // Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. «Усна історія як важлива складова краєзнавчої діяльності», м. Вінниця, 21 жовтня 2014 р. URL: http://www.library.vn.ua/includes/Ysna_istoria

Коляструк О. А. Усно-історичний метод у дослідженні повсякдення // Вісник інституту історії, етнології і права : зб. наук. пр. Вінниця : ВДПУ, 2013. Вип. 11. С. 89-91.

Нитхаммер Л. Вопросы к немецкой памяти: Статьи по устной истории. Москва, 2012. С.192–213

Стяжкіна О.В. «Живі голоси історії» в методології історико-антропологічного аналізу // Нові сторінки історії Донбасу: зб. ст. Донецьк, 2006. Кн. 12. С. 250-261.

Хрестоматія по усній історії / Пер., сост., вступ., общ. ред. М. В. Лоскутовой. Санкт-Петербург.: Изд-во ЕУ, 2003.

Питання для самоконтролю

1. Як історик повсякденності використовує прийоми і методи усної історії?
2. Як історик повсякденності використовує прийоми і методи лінгвістики?
3. Як історик повсякденності використовує прийоми і методи фольклористики?
4. Як історик повсякденності використовує прийоми і методи етнології?

Реферативні завдання

1. Скласти запитальник для тематичного інтерв'ю
2. Записати тематичне інтерв'ю з рідними / близькими (про повсякденність 1990-х рр.).
3. Зробити джерелознавчий аналіз усно-історичного документу

Тема 4.

Особові документи в арсеналі історика повсякденності

План

1. Види особових джерел: щоденники, листи, спогади – у відтворенні щодення.
2. Щоденники С.Єфремова як історичне джерело з радянської повсякденності у 1920-х рр.
3. Листування та особливості його використання у історії повсякдення.
4. Спогади Є. Чикаленка: як їх читають класичні історики та історики повсякдення.

Література

Вінниця у спогадах : у 3 т. Т.П. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017.

Гайдай О. У сутінках зникаючого світу: родинні спогади про долю поляків на Поділлі у 1917-1919 // Україна модерна. 2019. 18.04. URL: <http://uamoderna.com/md/haidai-family-memories>

Грохольська С. Болючі спогади 1917-1919. Вінниця : Твори, 2018. 192 с.

Єфремов С. Щоденники. 1923 – 1929. Київ : ЗАТ “Газ. «Рада»”, 1997. 848 с.

Коляструк О. А. Офіційні документи та свідчення очевидців про повсякденне життя вінничан в умовах окупації // Наук. зап. ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Сер.: Історія. 2015. Вип.23. С.265-268.

Коляструк О.А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності // Укр. іст. журн. 2008. № 2. С. 145-154.

Курас І. Сергій Єфремов і його щоденники // Єфремов С. Щоденники, 1923-1929. Київ : ЗАТ “Газ. «Рада»”, 1997. С. 3-18.

Рябченко О.Л. «Звертаюся до Вас, як до рідного батька ... » Листи до владних структур як джерело вивчення повсякденності студентства України (1920-ті рр.) // Київська старовина. 2008. №4. С.108-125.

Питання для самоконтролю

1. Чому історика повсякденності називають «всеїдним» споживачем свідчень?
2. Як історик повсякденності має «розпитувати» джерело?
3. Які питання повинен ставити джерелу історик повсякденності?
4. Що об'єднує і відрізняє історика повсякденності з істориком традиційним (класичним) в джерелознавчій критиці?
5. Чим пояснити визначення історії повсякденності як «ні риба – ні м'ясо»? наскільки таке судження справедливе?

Реферативні завдання

1. Скласти каркасний конспект особового документу (за вибором з переліку)
2. Здійснити порівняння трудового повсякдення робітників в СРСР та Німеччині у 1920-1930-ті рр.
3. На основі аналізу інформаційних ресурсів та електронних бібліотек складіть бібліографічний список наукової літератури про потенціал особових документів для історії повсякденності.
4. Складіть реєстр особових документів вашої родини про повсякденне життя у радянський час.

РОЗДІЛ II СВІТ ПОВСЯКДЕННОСТІ В ІСТОРІЇ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Тема 5.

Праця як вимір людської життєдіяльності

План

1. Трудове життя німецького суспільства у Веймарській республіці та III рейху (за дослідженнями Альфа Людтке, Ханса Медика та ін. істориків повсякдення).
2. Шейла Фіцпатрик про становище трудящих в СРСР і соціально-класову структуру суспільства.
3. Право на працю як конституційна норма чи повинність. Повсякденне життя гегемону. Мілітаризація праці у роки у роки перших п'ятирічок.
4. Більшовицьке закріпачення селянства. 1932-1933 рр. за спогадами очевидців.
5. Досвід вивчення інституційних норм і релігійних практик соціуму.

Література

Геллер М. Машина и винтики: История формирования советского человека. Лондон, 1985. 336 с. URL:

http://krotov.info/library/04_g/el/gell_21.htm

Журавлев С.В., Мухин М.Ю. «Крепость социализма»: Повседневность и мотивация труда на советском предприятии, 1928-1938 гг. Москва : РОССПЭН, 2004. 240 с.

История сталинизма: Принудительный труд в СССР. Экономика, политика, память / отв. ред.: Л.И.Бородкин. Москва : РОССПЭН, 2013.

Коляструк О. Людина праці в СРСР: від глорифікації до девальвації //

Актуальні проблеми вітч. та всесвітн. історії. Харків : ХНУ ім.В.Каразіна, 2018. Т. 21. С.71-78. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apvvi/article/view/12599>

Мовчан О., Гудзь В. Повсякденне життя на підприємствах і новобудовах // Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя : Кол. монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ : ІУ НАНУ, 2012. С.98-238.

Питання для самоконтролю

1. Чому конструювання «нової людини» в СРСР і Німеччині у 1920-1930-ті рр. мало обов'язково відбуватись через трудову діяльність?
2. Чому конструювання «нової людини» в СРСР і Німеччині у 1920-1930-ті рр. мало обов'язково відбуватись через фізичну культуру і масовий спорт?
3. Чому людина в період радянської модернізації отримала найменування «гвинтика» / «коліщатка» ?

Реферативні завдання

1. Здійснити порівняння трудового повсякдення селян в СРСР та Німеччині у 1920-1930-ті рр.
2. Здійснити порівняння трудового повсякдення інтелігенції в СРСР та Німеччині у 1920-1930-ті рр.
3. Написати есе про трудове повсякдення батьків /дідів.
4. Складіть термінологічний словник по темі практичного заняття.

Тема 6.

Політичне повсякдення

План

1. Радянське політичне повсякдення: практики життєдії, виживання, колаборації, варіанти еміграції, суспільні девіації і протести.
2. Ритуальні і змістові дії у повсякденні як механізми соціальної адаптації, апробації, вироблення і налагодження максимально прийнятних повсякденних практик.
3. Норми і аномалії громадського повсякдення в умовах терору та репресій.
4. Екстремальні події, катастрофи та історичні травми в повсякденному житті.
5. Відпочинок і дозвілля як обов'язкова сторона трудового повсякдення: нормативність, форми, практики.

Література

Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р. / упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю. Переяслав-Хмельницький, 2010. 246 с.

Коляструк О.А. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Х. : Курсор, 2008. 121 с.

Орлов И.Б. Советская повседневность: исторический и социологический аспекты становления. Москва : ГУ ВШЭ, 2010. 317 с.

Питання для самоконтролю

1. Як визначати одностайність (монолітність) суспільства в тоталітарній державі при постійній наявності «ворога» (внутрішнього і зовнішнього)?
2. Яку роль відігравала преса і радіо в організації повсякденного життя?
3. Як кіно та образотворче мистецтво сприяли виробленню суспільних норм поведінки і громадянської культури?
4. Як масові заходи (демонстрації, паради, фестивалі, огляди) впливали на урізноманітнення / уніфікацію суспільного життя?
5. Наскільки відпочинок і дозвілля в СРСР відповідали бажанням і прагненням пересічної людини?
6. Як на повсякденності радянських людей відображалась політика терору і репресій?
7. Які практики виживання практикували люди в часи терору і репресій?
8. Чи можна вести мову про норми повсякденності в умовах терору і репресій?

Реферативні завдання

1. Як людина може організовувати своє приватне життя в демократичній державі?
2. Як людина може організовувати своє приватне життя в тоталітарній державі?
3. Розробіть сценарій позаурочного заходу, присвяченого державному святу.
4. Складіть термінологічний словник по темі практичного заняття.

Тема 7.

Фернан Бродель про засадничі структури повсякдення

План

1. Характеристика праці Ф.Броделя «Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст.», том 1 «Структури повсякденності: можливе і неможливе».
2. Хліб на європейському столі. Хліб як мірило соціального і політичного благоустрою суспільства.
3. М'ясо, риба та інші продукти в харчовій панорамі модерного світу.
4. Напої: попит і пропозиція, норми і аномалії.

Література

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. : в 3-х т. / пер. з фр. Г. Філіпчук. Київ : Основи, 1997. Т.1 Структури повсякденності: можливе і неможливе. Розд. 2, 3, 4.

Бродель Ф. Ідентичність Франції : у 3-х кн. Кн.1: Простір та історія; Кн.: 2-3 Люди і речі.: / пер. С.Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2013-2017.

Добровольская М.В. Человек и его пища. Москва : Научн. мир, 2005.

Османова Ф., Стахов Д. «Истории простой еды»: Ломоносовъ; Москва; 2014.

Брік Т. Дослідження їжі в соціології сьогодні // Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбан. студій. 2019. № 7. С. 121. URL:

http://resource.history.org.ua/publ/misto_2019_7_9

Питання для самоконтролю

1. Чому саме «матеріальна тріада повсякденності» є рамковою для характеристики повсякденного життя певного суспільства, часу, країни?
2. Як на повсякденних практиках відображаються традиції, звичаї, набуті у попередні епохи (попередніми поколіннями)?

Реферативні завдання

1. На основі аналізу інформаційних ресурсів та електронних бібліотек складіть бібліографічний список новітньої наукової літератури, присвяченої аналізу культури харчування селян / робітників/ інтелігенції у ХХ ст.
2. Складіть термінологічний словник по темі практичного заняття.
3. Зробіть цикл фотографій, які характеризують повсякденне харчування різних соціальних верств.

Тема 8.

Одяг як соціальний маркер

План

1. Дослідження одягу і моди в контексті соціальної історії. Одяг і взуття європейця: стилі, тенденції, виключення.
2. Чоловічий і жіночий одяг і костюм як маркування соціальних ролей і позицій.
3. Міжкультурні впливи, формування смаку і динаміки споживацьких преференцій, політика і економіка моди.
4. Національно-етнічні тексти одягу повсякдення.
5. Масове виробництво – реклама – консьюмеризм.

Література

Беловинский Л.В. Энциклопедический словарь истории советской повседневной жизни. Москва : Нов. лит. обозрение, 2015. 775 с.

Вільшанська О. Л. Повсякденне життя міст України кін. ХІХ - початку ХХ ст.: європейські впливи та українські національні особливості. Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2009. 172 с.

Корнев В. В. Вещи нашего времени: элементы повседневности. Барнаул : Изд-во Алт. унта, 2010. 224 с.

Косміна О. Традиційне вбрання українців. Київ : Балтія-Друк, 2008. Т. 1.: Лісостеп; Степ. 2008. 160 с.; Т. 2 : Полісся; Карпати. 2011. 160 с.

Матейко К. Український народний одяг. Київ : Наукова думка, 1977. 222 с.

Махлина С. Т. Семиотика культури повсякденності. Санкт-Петербург. : Алетей, 2009. 232 с.

Нікіщенко Ю. І. Костюм, одяг, річ: до традиції застосування понять // Магістеріум. 2013. Вип. 52. Культурологія. С.25-29.

Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ : Либідь, 1996. 176 с.

Олійник М. Вираження української ідентифікації в міському одязі (на прикладі життя родин Драгоманових і Косачів)// Народна творчість та етнологія. 2014. №4. С. 105–114.

Олійник М. В. Український народний одяг в міському повсякденні 1920-1940-х рр.: соціально-економічний аспект (на матеріалах м. Києва) // Наукові праці істор. -ту Запоріж. Нац. ун-ту. 2015. Вип. 44(1). С. 208-211. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44\(1\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44(1)_42).

Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура. Київ: Темпора, 2013. 656 с

Філановський Г., Супрун О. Костюм ХХ ст. Київ : Веселка, 1990. 140 с.

Питання для самоконтролю

1. Як уніфікація зовнішнього вигляду (в т.ч. одягу уні-секс) впливала на поведінку людей в СРСР?
2. Яку роль відігравала візуальна пропаганда на формування штибу життя в радянській та німецькій державі у 1920-1930-ті рр.

Реферативні завдання

1. Охарактеризуйте сучасний повсякденний молодіжний в радянській країні певного періоду (за власним вибором).
2. Охарактеризуйте сучасний повсякденний молодіжний стиль, порівняйте його з несучасним, немолодіжним або застарілим повсякденним стилем (за вашим вибором)

Тема 9.

Житловий простір як життєве середовище мікросоціуму та особи

План

1. Житловий світ і культура в демократичних і тоталітарних державах.
2. Простір приватного життя особи, його моделі і модифікації в історії.
3. Приватне помешкання, власний будинок, маєток, палац, комунальне житло, комунальна квартира як світ життя і як модель життєвого світу.
4. Символіка простору приватного і громадського життя.

Література

Борисенко М.В. Житло і побут міського населення України в 20-30-х роках ХХ століття. Вид. друге, доп. та перероб. Київ : ВД "Стилос", 2013. 270 с.

Герасимова Е. Ю. Жилье в советском городе: историко-социологическое исследование (Ленинград, 1918–1991). URL: <http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/16298259>

Герасимова Е. Ю. Советская коммунальная квартира // Социологический журнал. 1998. Том. 10. № 1-2. С. с. 224-243.

Герасимова Е. Ю. Советская коммунальная квартира как социальный институт: историко-социологический анализ (на материалах Петрограда — Ленинграда, 1917–1991 : диссертация на соискание степени кандидата социологических наук). СПб., 2000.

Дадашева А. Краткая история жилищного вопроса URL: <https://arzamas.academy/materials/595>

Литвинцев Д.Б. Категория жилища в трудах классиков социологии XIX–XX вв. Журнал социологии и социальной антропологии, 2020. 23 (1): С.7–34. <https://doi.org/10.31119/jssa.2020.23.1.1>

Шевченко Л. Советское жильё: история и перспективы// Спільне. 2018. 25.06. URL: <https://commons.com.ua/uk/sovetskoe-zhilyo-istoriya-proshloe-perspektivy/>

Питання для самоконтролю

1. Чому житлове питання в Радянському Союзі було соціально дражливим?
2. Житлова політика радянської держави: від бараків до хрущовок – що (не)змінилося.

Реферативні завдання

1. Подивіться курс Іллі Утехіна «Антропология коммуналки» (URL: <https://arzamas.academy/courses/6>) і визначні основні риси радянського побуту у комунальній квартирі.
3. Як зміни в забудові міста, нові культурні об'єкти в міському просторі (бульвари, супермаркети, кафе, клуби, ресторани тощо) впливають на повсякденну поведінку городян? Дайте характеристику змін в просторі міста за останні п'ять років.

Тема 10.

«Жіноча історія» у працях українських істориків

План

1. Для чого потрібна «жіноча історія»? У чому різниця чоловічого і жіночого історіописання.
2. «Рамки» жіночого світу: створення /нав'язування, прийняття й схвалення, опірність і подолання.
3. Українська асоціація дослідників/ць повсякденних реалій. Постаті і праці.

4. Жінка в екстремальних умовах репресивної політики: вижити – значить перемогти.
5. Жінка в окупації: практики виживання, моделі поведінки, особисті долі.

Література

Кісь О.Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології // Укр. істор. журн. 2012. № 2. С. 159-172.

Кісь О. Р. Жіночий досвід ГУЛАГу: стан досліджень та джерельні ресурси в українському контексті // Укр. істор. журн. 2016. № 3. С. 125-138.

Гінда В. Жіноче тіло як один з ресурсів виживання на окупованих нацистами територіях URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/zabuti-zertvy-viyny/979-volodymyr-hinda-zhinoche-tilo-iak-odyn-iz-resursiv-vyzhyvannia-na-okupovanykh-natsystamyterytoriiakh>

Питання для самоконтролю

1. Що таке приватна територія людини?
2. Чи є кохання обов'язковим для вивчення феномену приватного життя?
3. Як і чому історія дитинства була виокремлена у самостійний напрям досліджень?

Реферативні завдання

1. Підготувати есе про повсякденне життя матері (сестри, дружини, бабусі, колеги) як віддзеркалення типової повсякденності.
2. Підберіть десять прислів'їв і приказок, що описують поведінкові, психологічні особливості чоловіків і жінок. Чи є вони стереотипними? Якщо так, то які стереотипи вони закріплюють? Який образ ідеальної / поганої жінки в них створюється? Чи згодні ви з
3. Які стандартизовані образи жінки пропонує кінематограф (час і країна – за власним вибором)?

ТЕМАТИКА

ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПІДСУМКОВИХ РОБІТ

1. Коментарі у соціальних мережах про повсякденні преференції громадян України.
2. Усні спогади про історичні травми (Голодомор, Голокост, війна, репресії) і їх вплив на повсякденні практики.
3. Практики меморіальної культури і повсякденність городян /громадян країни.
4. Усні спогади про Другу світову війну як історичне джерело з повсякдення (на фронті, в тилу, в окупації, в полоні, в евакуації тощо).
5. Реклама ХХ ст.: правда і вигадка реальності, або дзеркало повсякденного життя.

6. Алгоритми роботи з фотоальбомом родини про повсякденне життя (особи, покоління, краю, країни).
7. Листи (моїх батьків, політичних /культурних діячів; пересічних людей) про їхні повсякденні турботи в радянській країні.
8. Колекція поштових листівок як джерело радянської повсякденності.
9. Повсякденне життя в умовах кризи 1990-х рр. (за спогадами близьких).
10. Преса доби перебудови як дзеркало трансформації повсякденності радянської людини.
11. Архівні документи особових фондів як свідчення повсякдення (особи, соціальної групи, країни).
12. Релігійно-конфесійна повсякденність початку ХХІ ст.
13. Повсякденне життя сучасного сільського вчителя.
14. Повсякденне життя моєї бабусі в роки хрущовської відлиги.
15. Повсякденність СРСР 1970-х рр. крізь призму журналу «Наука и жизнь».
16. Повсякденна мова сучасної молоді як дзеркало повсякдення.
17. Музична культура молоді про її повсякденні реалії: від хіпі до хард-року.
18. Девіантні прояви поведінки в сучасному світі молоді людини.
19. Повсякденне життя козаків (за літописами).
20. Повсякденне життя козацької еліти (за літописами).

ВИМОГИ ДО ПІДСУМКОВОЇ ПИСЬМОВОЇ РОБОТИ

Вона має являти собою завершений сюжет з теорії чи практики дослідження повсякденності. Предмет і об'єкт дослідження визначається слухачем за узгодженням з викладачем. Як «тексти» повсякденності можуть бути використані нарративні джерела, твори художньої літератури, образотворчого мистецтва, кінофільми, що дозволяють проаналізувати і прокоментувати реалії повсякденного життя людей різних епох, реалізувавши в такий спосіб засвоєні методики і досвід роботи з рекомендованою літературою. Особливо заохочуються роботи, написані на підставі аналізу особових документів, зібраних і проаналізованих авторами самостійно, передусім, завдяки родинним архівам і колекціям.

ОРІЄНТОВНІ ЗАЛІКОВІ ПИТАННЯ

1. Культура повсякденності в роботах Ю.М. Лотмана.
2. Історія повсякденності у працях Д. Яворницького.
3. Культура повсякденності в роботах С.Таранушенка.
4. Історія повсякденності у працях Х. Людтке.
5. Історія повсякденності у працях Ш. Фіцпатрик.
6. Історія повсякденності у працях О.Юрчака.

7. Історія повсякденності у працях О. Мовчан, С.Кульчицького, Л.Якубової
8. Культура повсякденності в роботах Н. І. Костомарова.
9. Міждисциплінарність дослідження повсякденності на підставі праць етнографів, соціологів, фольклористів, філософів тощо.
10. Джерела з історії повсякденності: типи, види, потенціал.
11. Описи речей як текстів повсякденності.
12. Художня література, публіцистика як тексти повсякденності.
13. Народна культура і повсякденність.
14. Елементи повсякденності і «повсякденні світи» у кінематографі.
15. Мистецькі твори як тексти повсякденності.
16. Просторово-часові характеристики повсякденності.
17. Традиційність національної культури як основа повсякденності.
18. Повсякденне мислення як джерело здорового глузду.
19. Структура соціального світу і його типізація в конструкти повсякденного мислення.
20. Тексти, що розкривають особливості і специфіку радянської повсякденності
21. Диференціація і стратифікація радянської повсякденності в різні періоди.
22. Сміх, жарт, іронія в повсякденності (на основі праць М. Бахтіна).
23. Східнослов'янська міфологія як текст повсякденності.
24. Уклад життя, звичаї, обряди середньовічного міста.
25. Світ речей – предмети побуту, одяг, атрибутика, прикраси в описі повсякденної культури.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

- Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. / Пер. з фр. Г.Філіпчук. : в 3-х т. Київ : Основи, 1997. Т.1 Структури повсякденності: можливе і неможливе. 486 с.
- Бродель Ф. История и общественные науки. Историческая длительность // Философия и методология истории / Под ред. И.С. Кона, РИО БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ. Москва, 2000 (переиздание 1963). С. 115-142.
- Головко В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряду // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. / Ін-т історії України НАНУ. Київ, 2007. Вип.17. С.87-101.
- Гуревич А.Я. Исторический синтез и «Школа Анналов». Москва : Наука, 1993.
- Кром М.М. Повседневность как предмет исторического исследования // История повседневности : сб. науч. работ. Санкт-Петербург. : СПбУ, 2003. Вып. 9 : Источник. Историк. История. С. 3-12.
- Людтке А. История повседневности в Германии. Новые подходы к изучению труда, войны и власти. Москва : РОССПЭН, 2010. 271 с.
- Орлов И.Б. Советская повседневность: исторический и социологический аспекты становления. Москва : ГУ ВШЭ, 2010. 317 с.

Удод О.А. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства // Історія в школах України. 2005. № 4. С. 40-45

Українське суспільство в умовах радянського ладу: повсякденний вимір : навч. посібник. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О.М. , 2014. 574 с.

Додаткова

Аръес Ф. Человек перед лицом смерти. Москва : Прогресс-Академия, 1992. 526 с.

Гинзбург К. Микроистория: 2–3 вещи, которые я о ней знаю // Современные методы преподавания новейшей истории: материалы из цикла семинаров при поддержке Democracy Programme. Москва : ИВП РАН, 1996. С. 228.

Гирц К. Интерпретация культур. Культурология. XX век. М.: РОССПЭН, 2004.

Горобець В. Наскільки новою є «нова соціальна історія» в українському прочитанні? // Соціум: альманах соціальної історії. 2005. №5. С.7-9.

Дингес М. Историческая антропология и социальная история: через теорию «стилей жизни» к «культурной истории повседневности» // Одиссей. Человек в истории. 2000. Москва : Наука, 2000. С. 96-124.

Зубкова Е. Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность (1945–1953 гг.). Москва : РОССПЭН, 1999.

Козлова Н.Н. Советские люди. Москва : Европа, 2005. 320 с.

Козлова Н. Н. Социально-историческая антропология : Учебник. Москва : Ключ-С, 1998. 156 с.

Коляструк О.А. Апологія історії повсякденності // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Історія. Вінниця, 2009. Вип. 17. С. 70-77.

Коляструк О.А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності // Укр. іст. журн. 2008. № 2. С. 145-154.

Коляструк О.А. Історія повсякденності в сучасній західній науковій традиції // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Історія. Вінниця, 2009. Вип. 16. С. 231-237.

Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // Укр. іст. журн. 2007. № 1. С. 174-184.

Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: проблема постановки й окресленості в сучасній гуманітаристиці // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Історія. Вінниця, 2009. Вип. 15. С. 170-173.

Лебина Н.Б. Повседневная жизнь советского города: Нормы и аномалии. 1920-1930 годы. Санкт-Петерб., 1999.

Лебина Н.Б. Повседневность эпохи космоса и кукурузы: деструкция большого стиля: Ленинград 1950-1960-е годы. Санкт-Петерб., 2015. 484 с.

Лотман Ю. М. Поэтика бытового поведения в русской культуре XVIII века // Лотман Ю. М. Избранные статьи. Т. 1.

Оболенская С. В. «История повседневности» в современной историографии ФРГ// Одиссей. Человек в Истории. 1990. Москва : Наука, 1990. С. 182-198.

Пушкарева Н.Л. История частной жизни и история повседневности: содержание и соотношение понятий // Социальная история-2004. Москва, 2005.

Пушкарева Н. Л. Предмет и методы изучения «истории повседневности» // Этнографическое обозрение. 2004. № 5.

Стяжкіна О.В. «Живі голоси історії» в методології історико-антропологічного аналізу// Нові сторінки історії Донбасу: зб. ст. Донецьк, 2006. Кн. 12. С. 250-261.

Удод О. Історія повсякденності як складова історії України ХХ ст. // Історія та правознавство: наук.-метод. журнал. 2007. № 19/21. С. 104-116.

Эпоха. Культуры. Люди (история повседневности и культурная история Германии и Советского Союза. 1920 – 1950-е годы) : материалы междунар. конф. ; Харьков, 2003 г. Харьков : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. 364 с.

Інформаційні ресурси

www.nbu.gov.ua

www.history.org.ua

www.diasporiana.org.

<http://www.ebscohost.com/public/daily-life-through-history>

<http://www.newlocalhistory.com>